

REDAKTIONELT FORORD

Fødevarekrisen: En kortvarig bølge eller paradigmeskifte?

Fødevarekrisen præger dagsordenen i disse måneder. Fødevarekrisen kobles meget til krigen i Ukraine, men i realiteten begyndte prisstigningerne allerede i midten af 2020. Fra juli 2020 til januar 2022 (inden den russiske invasion) var landbrugsvarerne således steget med 45 pct. Det illustrerer, at flere faktorer bidrog til at skabe de høje priser på landbrugsvarer i 2022.

Fødevarekriser er langt fra noget ukendt fænomen, omend frekvensen af fødevarekriser – eller fødevarepriskriser – er steget meget de seneste 10-15 år. Det gør det relevant at spørge, om de aktuelle høje priser på landbrugs- og fødevarer "blot" er en kortvarig bølge efterfulgt af fortsat realprisfald – eller er forvarsel om et paradigmeskifte med et vedvarende højere prisniveau?

Erfaringerne fra fødevarekriser gennem mange årtier er interessante og givetvis også lærerige:

Den første alvorlige globale fødevarekrise i moderne tid fandt sted i 1950-51. Krisen hang tæt sammen med Koreakrigen, som startede i 1950. Koreakrigen påvirkede de internationale fødevaremarkeder på flere måder. Krigen skabte i første omgang en usikkerhed og en frygt for mangel på fødevarer. Erfaringerne fra Anden verdenskrig, som var afsluttet fem år tidligere, viste, at mangel på fødevarer kunne blive kritisk i krigsperioder. Fødevarer blev dermed et strategisk vigtigt produkt, og det betød øget fokus på fødevarer og på de stigende priser – også på de internationale markeder.

Krigen og frygten for en længerevarende konflikt medførte også et vist spekulativt pres på de internationale landbrugs- og fødevarepriser. Samtidig opbyggede flere lande betydelige strategiske fødevarelagre, hvilket var med til at øge efterspørgslen og dermed også prisen.

Derefter fulgte en lang periode med meget stabile internationale priser på landbrugsvarer og en generelt stor markedsstabilitet, indtil der i årene 1972-74 opstod en ny alvorlig fødevarekrise. USA og det daværende Sovjetunionen havde begge en vigtig betydning for fødevarekrisens opståen og udvikling. I en lang periode forud for fødevarekrisen i 1972-74 havde USA sammen med Canada været dominerende på de internationale kornmarkeder. Samtidig lå især USA inde med meget store kornlagre, som i høj grad var med til at stabilisere de internationale kornmarkeder. Derimod var Sovjetunionen og Asien blevet betydelige nettoimportører af korn.

I juni 1971 besluttede USA at liberalisere eksporten til Kina og Sovjetunionen. Resultatet blev bl.a., at Sovjetunionen i november 1971 købte 3 mio. tons foderkorn fra USA, hvilket fik USA's hvedelagre til at mindskes. De reducerede kornlagre, den stigende internationale efterspørgsel samt begrænsninger i produktionen i de store hvedeproducerende lande betød tilsammen, at kornpriserne steg.

I juli 1972 indgik USA og Sovjetunionen en treårig aftale, hvorved Sovjetunionen forpligtede sig til yderligere køb af amerikansk korn. Kornet blev solgt med eksportstøtte betalt af de amerikanske skatteydere. Derudover købte Sovjetunionen betydelige mængder korn fra andre lande. Alt i alt steg de internationale fødevarepriser med 50 pct. i første halvdel af 1973, og efter et lille fald i slutningen af året kom der igen i 1974 en ny prisbølge.

I 2007-08 oplevede hele verden igen en alvorlig fødevarekrise, hvor der skete markante prisstigninger – og efterfølgende prisfald – på vigtige landbrugs- og fødevarer. Denne fødevarekrise kunne forklares med flere forhold, herunder små kornlagre, dårlig høst i flere lande, spekulation samt stigende anvendelse af korn til bioenergi.

Den seneste afsluttede fødevarekrise (2010-11) startede i juli måned 2010, hvor de internationale kornpriser steg markant, og dermed begyndte en ny global fødevarekrise – omend relativt kortvarig og af mindre omfang. Baggrunden var, at varme, tørke, misvækst og brande i Rusland, Ukraine og Kazakhstan fik de internationale kornbørser til at reagere kraftigt.

Hvedehøsten i de tre lande faldt således med mere end 30 pct. i 2010. Tørken i Rusland var den værste i landet i 130 år. I august 2010 meddelte Putin, at Rusland ville indføre et forbud mod eksport af korn resten af året. Et sådant eksportforbud ville reducere udbuddet af korn på verdensmarkedet betydeligt, og derfor pressede det de internationale priser yderligere op.

Kendetegnende for de historiske fødevarekriser er, at de har været relativt kortvarige. De høje priser har stimuleret landmændene verden over til at øge produktionen. Dermed er udbuddet øget, og det har efterfølgende medført prisfald. Den langvarige tendens i retning af kraftigt faldende realpriser er dermed fortsat gældende. Produktivitetsstigninger, stor-driftsfordele, udbygning af infrastruktur, international handel m.m. er nogle af årsagerne til de fortsat faldende realpriser på landbrugsvarer.

Mens de langvarige markedsmekanismer er relativt stabile og konsistente, er de kortvarige markedsflyktuationer vanskeligere at forudsige og forklare. Det skyldes bl.a., at politiske forhold, herunder geopolitik, handelspolitik m.m., spiller en rolle, og at vejr og klima også er uforudsigelige faktorer.

Sat på spidsen, så er det nemmere at forudsige 10 år frem end 30 dage. Vi vil sandsynligvis oftere opleve flere alorlige prisbobler, men markedsmekanismerne vil fortsat sikre en tilstrækkelig og langsigtet stigende produktion og tilgængelighed af landbrugs- og fødevarer. Det gælder både lokalt og globalt. Fremtidige tilfælde af hungersnød og underernæring vil således i høj grad kunne forklares med ulige fordeling af den økonomiske velfærd og indkomstulighed – og kan dermed ikke forklares eller begrundes med generelt utilstrækkelig fødevareproduktion i verden under ét.

I dette nummer af Tidsskrift for Landøkonomi ses der nærmere på årsager, konsekvenser, udfordringer og mulige initiativer i forlængelse af Ukraine-krigen og den parallelle fødevarekrise.

Den første artikel har titlen *På trods af kriser kan vi godt brødføde 10 milliarder mennesker* og er skrevet af Katherine Richardson og Hjalte D. Jørgensen. I artiklen nævnes det, at det i dag ikke lykkes at brødføde den eksisterende verdensbefolkning, og mod 2050 vokser verdens befolkning til 10 milliarder mennesker – men det kan lade sig gøre. I Danmark skal vi med på vognen og være førende på plantebaserede fødevarer, som kan skaleres ud over de danske landegrænser. Konklusionen er, at vi godt kan brødføde 10 milliarder mennesker bæredygtigt, men det kræver noget af os alle sammen!

I den næste artikel, *Dansk landbrug kan og skal bidrage* af Niels Lindberg Madsen, Landbrug & Fødevarer, konstateres det, at den russiske invasion af Ukraine har skabt en "korn-krig", hvor verdens fattigste risikerer at blive ramt af en hungersnød. Landbrug & Fødevarer ønsker, at EU skal svare igen ved at øge produktionen af hvede m.v. Den exceptionelle situation gør, at det er berettiget at udskyde den de facto braklægning, som den kommende EU-landbrugsreform ellers vil medføre, med et år. Men det må ikke føre til, at EU slår ind på en protektionistisk vej begrundet i ønsket om selvforsyning. EU er verdens største eksportør af landbrugs- og fødevarer, og har mest at tabe, hvis alle lande slår ind på den kurs. Forfatteren slutter med at fremhæve, at det ikke må undergrave den bundne opgave med at omlægge landbrugsproduktionen til en bæredygtig produktion.

Den efterfølgende artikel har titlen: *Ukraine-krisen: Perspektiver set fra fødevareindustrien* og er skrevet af Leif Nielsen og Peter Bernt Jensen, DI Fødevarer. Forfatterne tager udgangspunkt i, at Ruslands invasion af Ukraine også har sat sine spor på fødevareområdet – globalt som lokalt. Flere faktorer udfordrer i øjeblikket de danske fødevarevirksomheder i medfør af krigen: Stigende råvarepriser og en vanskelig forsyningssituation. Siden efteråret 2021 har energipriserne været i voldsom vækst, hvorved produktionsomkostningerne for fødevarevirksomhederne er steget yderligere. Forfatterne understreger, at der derfor skal sættes fart på en ganske stor omstilling af energiforsyningen ind i fødevarevirksomhederne i de kommende år.

Den næste artikel er et konkret eksempel på, at en fødevarevirksomhed er blevet kraftigt udfordret på grund af Ukraine-krigen: *Konsekvenser af Ukraine-krigen: KMC og gasforsyningen*, skrevet af Axel Bonde, KMC. Produktion af kartoffelstivelse er meget energitung, og der bruges store mængder naturgas, hvoraf hovedparten kommer fra Rusland. KMC er havnet nederst på listen over samfundskritiske virksomheder, og det betyder, at selskabets gasforsyning i værste fald kan blive afskåret med et varsel på blot 72 timer. En lukning for gassen vil være katastrofalt for KMC, men det vil også medføre en netto reduktion af gasproduktionen. Det skyldes, at selskabet også leverer af kartoffelpulp til produktion af biogas.

Den næste artikel, *Løsninger på fremtidige fødevarekriser: Dansk forskning og innovation kan bidrage til den næste grønne revolution i Indien* er skrevet af Svend Christensen, professor ved Københavns Universitet. Her henvises der til den grønne revolution i landbruget, der reddede millioner af mennesker i hele verden fra sultedøden ved at fordoble afgrødernes udbytte med en kombination af nye forædlingsteknikker, anvendelse af pesticider, kunstgødning og -vanding. I Indien har denne grønne revolution været en historisk succes, der har

sørget for at landet kunne brødføde et enormt befolkningstal. Indien er på vej ind i en ny grøn revolution, og her kommer nye planteforædlingsmetoder, præcisionsjordbrug og digitalisering til at spille en afgørende rolle. I artiklen stilles spørgsmålet: Hvordan øger Indien fødevareproduktionen og samtidig minimerer klima- og miljøbelastningen?

De sidste fire artikler omhandler de bagvedliggende forklaringer, konsekvenser og perspektiver i forhold til Ukraine-krigen og fødevarekrisen.

Artiklen, *Ruslands invasion af Ukraine: Landbrugshistorisk baggrund og udvikling*, tager udgangspunkt i, at Rusland og Ukraine begge er store landbrugslande, og krigen mellem de to lande har allerede påvirket de internationale markeder for landbrugs- og fødevarer i form af stigende priser. De to lande er blevet meget vigtige eksportører af korn, og de har begge tidligere haft en væsentlig betydning for globale fødevarekriser – både i 1970'erne og i 2010-11. Ukraine blev tidligere kaldt "Europas kornkammer" og har derfor en vigtig position på både kortere og længere sigt, når det gælder korn- og foderforsyningen i Europa.

I den næste artikel, *Ruslands invasion af Ukraine og fødevarekrisen*, beskrives det, hvordan landbrugs- og fødevaremarkederne i de seneste år har været turbulente og præget af meget store prisstigninger. Man taler nu om en decideret fødevarekrise. Ruslands invasion af Ukraine – verdens næststørste eksportør af korn – har i sagens natur forstærket udviklingen. I artiklen undersøges de forhold, som har medvirket til de kraftigt stigende landbrugs- og fødevarepriser, og herunder specifikt betydningen af Ruslands invasion af Ukraine.

Den næste artikel, *Krigen i Ukraine og stigende fødevarepriser: Konsekvenser for fødevaresikkerheden*, fokuserer på, hvorledes krigen i Ukraine og stigende fødevarepriser påvirker den globale forsyningssikkerhed. De umiddelbare konsekvenser er størst for de lande, som er meget afhængige af den nu blokerede import fra Ukraine. Ukraines mindre eksport medfører generelt stigende verdensmarkedspriser, som resulterer i stigende sult og underernæring. Det vurderes, at 47 millioner mennesker er kommet i akut fødevareusikkerhed eller er i høj risiko netop på grund af krigen i Ukraine. Fødevaresikkerheden påvirkes negativt, men konsekvenserne er meget forskellige fra land til land og fra befolkningsgruppe til befolkningsgruppe.

I den sidste artikel i dette tidsskrift, *Fødevarekrisen – et wake-up call?*, konstateres det, at fødevarekrisen indeholder både kort- og langsigtede udfordringer. I bedste fald er der skabt en krise og brudflade, som kan skabe forandring og udvikling på længere sigt. En forandring, hvor teknologi i den brede forstand er altafgørende. Det understreges også, at fødevarekrisen ofte bruges som undskyldning for tiltag, som grundlæggende intet har med fødevarekrisen eller dens konsekvenser at gøre. Her gælder det om at skille tingene ad og se kritisk på problemer, årsager og løsninger.

God læselyst.

Henning Otte Hansen
Institut for Fødevare- og Ressourceøkonomi, Københavns Universitet